ՍՏԵՓԱՆ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆՑ
(ծննդյան 60-ամյակի առթիվ)

Ս. Ստեփանյանցը հետխորհրդային տարիներին ծավալեց գիտական և գիտահետազոտական եռանդուն գործունեություն և լայն ճանաչման արժանացավ ՀՀ և ՌԴ գիտական հասարակայնության և մտավորականության շրջանում:

Նա վերականգնեց խորհրդային տարիներին անտեսված Հայ առաքելական եկեղեցու պատմության ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև նախաձեռնեց կրոնագիտության և պատմական ռուսագիտության հիմնումը Հայաստանում:

Պատմական գիտությունների դոկտոր Ստեփան Միհրանի Ստեփանյանցը ծնվել է 1963 թ. օգոստոսի 27-ին Վրաստանի մայրաքաղաք Թբիլիսիում: Սովորել է Երևանի Լ. Տոլստոյի անվան N 128 միջնակարգ ռուսական դպրոցում: Հետագա ուսումը շարունակել է Երևանի պետական համալսարանի ռուսաց լեզվի և գրականության ֆակուլտետում, որն ավարտել է 1988 թ.: Ակտիվորեն մասնակցելով ծավալված Արցախյան շարժմանը՝ ընտրվել է ԵՊՀ-ի «Ղարաբաղ» կոմիտեի կազմում՝ դառնալով շարժման երիտասարդական թևի ղեկավարներից մեկը:

1988-1997 թթ. աշխատել է նախ՝ որպես սրբագրիչ, այնուհետև՝ որպես խմբագիր Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի տպարանում, հետագայում՝ ԳԱԱ հրատարակչությունում:

Նշանակալից է Ս. Ստեփանյանցի վաստակը Հայ Առաքելական եկեղեցու պատմության հետազոտության և ուսումնասիրության գործում:

1988 թ. ի վեր նա, հետազոտելով ՀԱԱ նյութերը և վավերագրերը, գիտական հենքի վրա սկսում է ուսումնասիրել Հայ եկեղեցու պատմությունը: 1994 թ. լույս է տեսնում «Հայ Առաքելական եկեղեցին ստալինյան բռնապետության օրոք» նրա անդրանիկ մենագրությունը (ռուսերեն տարբերակը հրատարակվել է 2014 թ. Գերմանիայում): Այդ աշխատությամբ վերականգնվեց 1920 թ. Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո դադարած Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու պատմագրությունը: Գրքում հեղինակը լուսաբանում է ԽՍՀՄ-ի բռնությունները և հալածանքները հայ հոգևոր դասի և Հայ եկեղեցու նկատմամբ, Մայր Աթոռի գործունեությունը Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին և հայապահպան ու հայրենանվեր գործունեությունը պատերազմից անմիջապես հետո:

1996 թ. ավարտելով ԳԱԱ ասպիրանտուրան՝ նա նույն թվականին պաշտպանում է «Հայ եկեղեցին 1920-50-ական թվականներին» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը՝ ստանալով պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Ս. Ստեփանյանցը հետագայում շարունակում է Հայ առաքելական եկեղեցու պատմության ուսումնասիրությունները: Հետազոտելով Հայաստանի Ազգային արխիվի, Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանի և ՀՀ ազգային անվտանգության արխիվի կարճված գործերի ֆոնդերի փաստաթղթերը և վավերագրերը՝ Ս. Ստեփանյանցը հրատարակում է մի շարք աշխատություններ, որոնց թվում՝ «Հայ հոգևորականության մասնակցությունը XX դարի պատերազմներին և հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական շարժումներին» (Ե., 1999), «Գիրք տառապելոց (1920-1950-ական թվականների բռնությունների զոհ հայ հոգևորականներ)» (Ե., 2002, փաստ. ժողովածու), «Հայ եկեղեցին Առաջին աշխարհամարտի տարիներին» (Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին, 2003), «Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու գործունեությունը Հայաստանի Առաջին հանրապետության տարիներին» (Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին, 2018): Նա նաև 2001 թ. լույս տեսած և Հայաստանում Քրիստոնեության 1700-ամյակին նվիրված՝ «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարանի հիմնական հեղինակներից է: Ս. Ստեփանյանցը նաև ավարտել է «Հայ եկեղեցու պատմությունը XII դարից մինչև մեր օրերը» անտիպ դասագիրքը ճեմարանի և աստվածաբանական բաժինների համար: 2023 թ. Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու պատրիարք Կիրիլի կողմից խմբագրվող «Ուղղափառ հանրագիտարանի» 47-րդ հատորում հրատարակվեց Ս. Ստեփանյանցի գիտական հոդվածը՝ «Մոսկվա: Հայ Առաքելական եկեղեցի» վերտառությամբ:

Առանձին գնահատանքի է արժանի Ս. Ստեփանյանցի «1930 թ. հակակոլտնտեսային ապստամբական ելույթները Դարալագյազի (Վայոց Ձոր) գավառում և Հայաստանի մյուս շրջաններում)» մենագրությունը, որն ամբողջովին հիմնված է ՀԱԱ արխիվի կարճված գործերի ֆոնդերի նյութերի վրա, որոնք առաջին անգամ դրվեցին գիտական շրջանառության մեջ: Հեղինակը հայ պատմագրության մեջ առաջին անգամ ճշմարտացիորեն լուսաբանում է հայերի հերոսական հակակոլտնտեսային ապստամբական շարժումները՝ մանրամասնորեն ներկայացնելով ապստամբությունների գործընթացը, ղեկավարներին, հաղթանակները և պարտության պատճառները:

1997-2017 թթ. Ս. Ստեփանյանցը գտնվելով ՌԴ-ում՝ Բելգորոդի մարզի Ստարի Օսկոլ քաղաքում, դասավանդել է մի շարք բուհերում՝ Բելգորոդի պետական համալսարանում, Վորոնեժի իրավատնտեսական ինստիտուտում և այլն: Եղել է բուհի պետության և իրավունքի պատմության ու տեսության ամբիոնի վարիչ, Գիտական խորհրդի անդամ, ԲՊՀ-ի պետական և տարածքային կառավարման մասնագիտական ատեստավորման հանձնաժողովի անդամ, ինչպես նաև Բելգորոդի պետհամալսարանի «Tractus aevorum» և «Բյուզանդական ալմանախ» ամսագրերի խմբագրական խորհրդի անդամ:

ՌԴ-ում գտնվելու տարիներին ծավալել է նաև հասարակական, հայրենասիրական և հայապահպան գործունեություն. հիմնադրել է Բելգորոդի մարզի հայկական համայնքը, ղեկավարել և մասնակցել է հայագիտական տարբեր կոնֆերանսների, նախաձեռնել է Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Բել-

գորոդ և Ստարի Օսկոլ քաղաքները ֆաշիստներից ազատագրող Խորհրդային Միության հերոս, գեներալ-լեյտենանտ Սարգիս Մարտիրոսյանի անունով այդ քաղաքների փողոցներից մեկը կոչելու գործը:

ՌԴ-ում եղած տարիներին ռուսաց լեզվով հրատարակել է մի շարք մենագրություններ, որոնց թվում՝ «Ստարի Օսկոլ քաղաքը և Բելգորոդչինան ազատագրողը» (նվիրված գեներալ Ս. Մարտիրոսյանի գործունեությանը) (Ստարի Օսկոլ, 2005) և «Մարշալներին կոփված հողը» (Բելգորոդչինան Մեծ հայրենական պատերազմում) (Վորոնեժ, 2015) մենագրությունները:

Նախաձեռնել է Ստարի Օսկոլին՝ Զինվորական փառքի քաղաք պատվավոր կոչման շնորհելու գործը՝ գրելով քաղաքի մասին պատմական ակնարկը:

2017 թ. Ս. Ստեփանյանցը եռանդուն մասնակցություն ունեցավ Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի հայոց թեմի հիմնադրման 300-ամյակի տոնակատարություններին և թեմի կողմից անցկացվող գիտական կոնֆերանսին:

Դեռևս 1995 թ. հայոց պատմագրության մեջ առաջին անգամ Ս. Ստեփանյանցը ուսումնասիրել է Հայաստանում քրիստոնյա ռուսների պատմությունը՝ դրանով իսկ հիմնելով պատմական ռուսագիտությունը Հայաստանում (историческая русистика): Պատմության այդ ուղղությամբ նա գրել է մեկ տասնյակի չափ գիտական և գիտահրապարակախոսական հոդվածներ և ռուսաց լեզվով հրատարակել «Կազակության հայաստանյան պատմությունը» (Ե. 2013) և «Ռուս ուղղափառ եկեղեցու հայաստանյան պատմությունը» (Ե. 2018) արխիվային փաստաթղթերի ժողովածուներ, նաև հրատարակության է պատրաստել «Ռուսների հայաստանյան պատմությունը» հիմնարար ուսումնասիրությունը: Այս աշխատություններով նա փաստորեն զարկ տվեց Հայաստանում ռուսների պատմության ուսումնասիրման գործընթացին:

2013 թ. ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում պաշտպանել է «Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի գործունեությունն Առաջին աշխարհամարտի տարիներին (1914-1918 թթ.)» ատենախոսությունը՝ ստանալով պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան:

2017 թ. Ս. Ստեփանյանցը վերադարձել է Հայաստան և պրոֆեսորի կարգավիճակով դասավանդում է Հայաստանի մի շարք բուհերում, այդ թվում՝ Սևանի Վազգենյան հոգևոր դպրանոցում, Մ. Լոմոնոսովի անվան Մոսկվայի պետական և Գ. Պլեխանովի անվան ռուսական տնտեսագիտական համալսարանների Երևանի մասնաճյուղերում: Գավառի պետհամալսարանի ամփոփիչ ատեստավորման հանձնաժողովի նախագահն է: 2019 թ. ավարտելով Ա. Գրիբոյեդովի անվան Մոսկվայի միջազգային իրավունքի և տնտեսագիտության ինստիտուտի իրավաբանական բաժինը՝ նա գիտական հենքի վրա շարունակել է ուսումնասիրել Հայ եկեղեցական իրավունքը՝ «Էջմիածին» ամսագրում հրատարակելով «Հայաստանյայց եկեղեցու Սահմանադրության խնդիրը» և «Հայ եկեղեցու բարեկարգության խնդրի շուրջ» լայնածավալ գիտական հոդվածները:

ՀՀ ժուռնալիստների միության անդամ է: ՀՀ, ՌԴ և արտասահմանյան մամուլում հրատարակվել են նրա տասնյակ հոդվածներն ու գրքերը: «ԿԱՎԿԱԶՊՐՈ»

համակարգչային կայքով մոտ 40-ի հասնող նրա նկարահանված ելույթները զայրույթ են առաջացրել մեր թշնամի հարևան երկրներում:

Նա նաև գիտական հենքի վրա շարունակել է ուսումնասիրել հայերի մասնակցությունը Երկրորդ աշխարհամարտին և 2020 թ. հրատարակել է «Հայերի մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմում» ծավալուն մենագրությունը:

Ս. Ստեփանյանցը 150-ից ավելի գիտական, գիտահրապարակախոսական հոդվածների հեղինակ է: Եղել է մի քանի տասնյակ գիտական, հասարակական ժողովների և կոնֆերանսների մասնակից ու կազմակերպիչ, այդ թվում՝ 2022 թ. հոկտեմբերի 28-31-ին Հայաստանում տեղի ունեցած Համաշխարհային հայկական գագաթնաժողովին:

2018 թ. հրատարակվել է նրա «Խաղաղություն ամենեցուն» պատմավեպը:

Արժանացել է «Բաշկորտոստանի կազմավորման 100-ամյակը» պատվավոր մեդալին (2018), ինչպես նաև տարբեր բուհերի և կազմակերպությունների կողմից պատվոգրերի ու խրախուսական նամակների:

ԷԴԻԿ ՄԻՆԱՍՅԱՆ
Պատմական գիտությունների դոկտոր
eminasyan@ysu.am